

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 332.142.6:005.342(477)

Давиденко Н.М.,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Порохівник Ю.О.,
студентка,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Davydenko Nadiia,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Department Finance,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Porokhivnyk Yuliia,
Student,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРІШЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Давиденко Н.М., Порохівник Ю.О. Фінансове забезпечення вирішення еколого-економічних проблем землекористування в аграрному секторі економіки України. У статті визначено, що обов'язковими умовами розширеного відтворення в сільському господарстві є раціональне використання землі та вжиття заходів щодо її відтворення шляхом збереження її родючості та екологічної придатності. Зазначено, що для того, щоби зберегти та поліпшити родючість землі, необхідне відповідне фінансове забезпечення. Представлено можливі джерела фінансового забезпечення відтворення землі сільськогосподарського призначення, зокрема прибуток, амортизаційні відрахування, кошти від реалізації вживаних основних засобів, кошти від емісії акцій, банківський кредит, форфейтинг, іпотечний кредит, державний кредит, іноземний кредит, облігаційні позики, аграрні розписки, операційний та фінансовий лізинг, інвестиційний податковий кредит, дотації, гранти, субвенції. Розглянуто як можливе джерело фінансового забезпечення відтворення земель сільськогосподарського призначення відшкодування екологічного податку (пільгові умови оподаткування). Доведено, що стратегія фінансового забезпечення відтворення землі на макрорівні повинна відповідати загальній національній стратегії розвитку сільського господарства України.

Ключові слова: фінансове забезпечення, родючість ґрунту, земля, екологічна придатність, фінансова стратегія.

Давиденко Н.Н., Пороховник Ю.А. Финансовое обеспечение решения эколого-экономических проблем землепользования в аграрном секторе экономики Украины. В статье определено, что обязательными условиями расширенного воспроизводства в сельском хозяйстве являются рациональное использование земли и принятие мер по ее воспроизведению путем сохранения ее плодородия и экологической пригодности. Указано, что для того, чтобы сохранить и улучшить плодородие земли, необходимо соответствующее финансовое обеспечение. Представлены возможные источники финансового обеспечения воспроизводства земли сельскохозяйственного назначения, в частности прибыль, амортизационные отчисления, средства от реализации применяемых основных средств, средства от эмиссии акций, банковский кредит, форфейтинг, ипотечный кредит, государственный кредит, иностранный кредит, облигационные займы, аграрные расписки, операционный и финансовый лизинг, инвестиционный налоговый кредит, дотации, гранты, субвенции. Рассмотрен как возможный источник финансового обеспечения воспроизводства земель сельскохозяйственного назначения возмещение экологического налога (льготные условия налогообложения). Доказано, что стратегия финансового обеспечения воспроизводства земли на макроуровне должна соответствовать общей национальной стратегии развития сельского хозяйства Украины.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, плодородие почвы, земля, экологическая пригодность, финансовая стратегия.

Davydenko Nadiia, Porokhivnyk Yuliia. Financial support for solving environmental and economic problems of land use in the agrarian sector of the Ukrainian economy. The purpose of the article is to evaluate the possibilities of financial support for agricultural land reproduction. The dialectical method in the study of the essence of land reproduction and their financial support; analysis and synthesis in the study of forms, methods of reproduction of agricultural land and sources of their financial support in agricultural enterprises. The article stipulates that an indispensable condition for expanded agricultural reproduction is the rational use of land and the implementation of measures for its reproduction by preserving its fertility and ecological suitability. It was noted that adequate financial support was needed to preserve and improve the fertility of the land. The possibility of land reproduction in a natural way is considered, which does not require additional, significant costs, and therefore financial resources. Possible sources of financial support for agricultural land reproduction are presented, in particular: profit, depreciation, funds from the sale of fixed assets used, funds from the issue of shares; bank loan, forfeiting, mortgage loan, government loan, foreign loan, bond loans, agrarian receipts, operating and financial leasing, investment tax credit, grants, grants, subventions. Considered as a possible source of financial support for the reproduction of agricultural land for environmental tax refunds (preferential tax conditions). It was noted that it would be appropriate in the agricultural sector to introduce a system of environmental tax refunds in combination with the reproduction of soil fertility and bio resources, as well as ensuring sustainable production of environmentally friendly agricultural products. It is proved that the ability to adapt the levers and instruments of our country's environmental policy to the EU standards, including the agrarian sector of the economy, will directly affect the environmental well-being, quality living environment and, ultimately, form the basis for the production of competitive and environmentally friendly products ensuring food security of Ukraine. It has been proved that the strategy of financial support for the reproduction of land at the macro level should be consistent with the overall national strategy of agricultural development of Ukraine.

Key words: financial support, soil fertility, land, environmental suitability, financial strategy.

Постановка проблеми. Аграрний сектор в нашій країні є важливою складовою економіки держави. Україна є державою з виключно унікальними природними особливостями земельного фонду. Основу земельного фонду складають сільськогосподарські землі, зокрема 41 507,9 тис. га становлять сільськогосподарські угіддя, при цьому частка особливо цінних земель, на яких ведеться сільськогосподарське виробництво, згідно з даними Держземагентства України, становить 11,9 млн. га, або 19,8% території [3, с. 101]. Однак сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування, а стан земельних ресурсів України близький до критичного [4]. Ще десятиліття тому українські ґрунти оцінювали як одні з найродючіших ґрунтів у Європі, проте з плином часу в процесі розвитку аграрного сектору й одночасного економічного розвитку незалежної держави ситуація почала змінюватись, відбувається поступова деградація земель, яка з кожним роком поглиблюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку земельних відносин є предметом досліджень широкого кола вітчизняних науковців, таких як І. Бистряков, Б. Данилишин, А. Мартин, Л. Новаковський. В публікаціях вищезгаданих авторів у досить широкому спектрі розкрито питання власності на землю та управління земельними відносинами в процесі становлення ринкової економіки в Україні, проведено дослідження механізмів управління земельними відносинами та їх розвитку, що є важливою передумовою впровадження збалансованого землегосподарювання.

Ключові аспекти фінансового забезпечення територіального розвитку та оновлення земель розкрито в працях О. Василика, Н. Давиденко, О. Кириленко, В. Кравченка, О. Лемішко, І. Луїної, В. Опаріна та інших науковців. Водночас підґрунтя формування фінансового механізму реалізації стратегії сталого

розвитку земель сільськогосподарського призначення нині досліджене неповністю, що не дає можливості його практичного впровадження.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є оцінювання можливостей фінансового забезпечення відтворення земель сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна – це аграрна держава. Вона володіє значним земельним потенціалом, який становить 5,7% території Європи. З 60,3 млн. гектарів майже 70% становлять сільськогосподарські угіддя. Земельний потенціал нашої країни можна розглядати як потужну конкурентну перевагу України. Проте на практиці реалізація потенціалу вимагає впровадження ефективної моделі земельних відносин, яка буде відповідати сучасним жорстким умовам міжнародної конкуренції.

Реформування земельних відносин в Україні розпочалося ще зі здобуття Україною незалежності, проте з кожним роком поглиблюються проблеми, які стосуються деградації земель, розораності та виснаження ґрунтового покриву земель.

Інтенсивне використання сільськогосподарських угідь, зниження аграрної культури землеробства, техногенний принцип розвитку аграрної галузі задля отримання високих і сталих врожаїв приводить до погіршення якості ґрунтів, збільшення площі еродованих земель, руйнації навколишнього природного середовища [2]. Загалом забрудненими є близько 20% земель України, водною та вітровою ерозією уражені близько 57% території України, понад 12% території держави зазнають підтоплення; причини виникнення такої ситуації мають комплексний характер, особливо слід відзначити порушення екологічно збалансованого співвідношення між категоріями земель, зменшення території унікальних степових ділянок, надмірну розораність території та порушення природного процесу ґрунтоутворення, використання недосконалих техно-

логій у сільському господарстві [4]. На нашу думку, означена ситуація буде панувати, доки екологічні пріоритети будуть підпорядковані суто економічній вигоді.

Механізм фінансового забезпечення відтворення землі є досить складним і недостатньо дослідженим. Перш за все доцільно визначити методи та можливі джерела фінансового забезпечення відтворення землі.

На нашу думку, можливими джерелами отримання коштів стосовно всіх методів фінансового забезпечення відтворення землі сільськогосподарського призначення є прибуток, амортизаційні відрахування, кошти від реалізації вживаних основних засобів, кошти від емісії акцій, банківський кредит, форфейтинг, іпотечний кредит, державний кредит, іноземний кредит, облігаційні позики, аграрні розписки, операційний та фінансовий лізинг, інвестиційний податковий кредит, дотації, гранти, субвенції.

Використання коштів із зазначених джерел дасть змогу залучати та ефективно використовувати кошти для фінансового забезпечення відтворення землі з урахуванням стану матеріально-технічних основних засобів та джерел й умови отримання коштів, організаційної форми діяльності підприємств, форми власності джерел [5].

Більшість можливих джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів на практиці майже не використовується в Україні, особливо в аграрних підприємствах.

Отже, ми б хотіли зупинитися на можливості відтворення землі природним шляхом, адже відтворення землі має таку особливість, що може здійснюватися природним шляхом. При цьому багатовікова практика знає два варіанти природного збереження землі [6]:

- науково обгрунтоване застосування сівозмін;
- повний відпочинок землі від посівів (використання чистих парів).

Відтворення землі природним шляхом не потребує додаткових, суттєвих витрат, отже, фінансових ресурсів, але реалізація цього напрямку відтворення землі (природним шляхом) потребує чіткої (ефективної) системи адміністративного контролю, який повинен поєднуватися з одночасним використанням економічних та фінансових важелів.

Використання землі як засобу виробництва в сільському господарстві потребує врахування біологічних закономірностей розвитку природи, збереження й відтворення природних ресурсів. Недосконалість технологічних процесів сучасного виробництва загострює екологічні проблеми в аграрних підприємствах, тому в процесі розширеного відтворення зростають витрати на відновлення й збереження природних ресурсів, зокрема відтворення родючості ґрунту.

Зниження якості землі відбувається в сільському господарстві у зв'язку з надмірним насиченням землі мінеральними добривами, ядохімікатами, гербіцидами. Їх інтенсивне використання аграрними підприємствами обумовлене недотриманням сівозмін; порушенням оптимальної структури посівних площ сільгоспкультур; орієнтацією на виробництва окремих сільськогосподарських культур, які мають високий рівень рентабельності; спеціалізацією великих аграрних підприємств на вирощуванні експортно орієнтованих сільськогосподарських культур зернової групи. Перенасичення землі різними хімікатами супроводжу-

ється зниженням якості сільськогосподарської продукції, отриманням продукції, шкідливої для здоров'я людей і тварин, які споживають таку продукцію.

Доцільно стосовно суб'єктів господарювання, які дають повний відпочинок землі (звільняють її від посівів), звільняти від оподаткування такі землі (за умови сплати єдиного податку).

Частка землі, використана під чисті пари від загальної площі землі, яка використовується суб'єктом господарювання, має бути науково обгрунтованою для окремих регіонів, природних зон, залежати від спеціалізації на вирощування окремих культур. До суб'єктів господарювання, які не дотримуються нормативів щодо використання землі під чисті пари, можуть застосовуватись економічні санкції (штрафи).

Задля вирішення екологічних проблем, зокрема в аграрному виробництві, усунення негативних наслідків техногенного впливу на сільськогосподарські землі в довгостроковій перспективі, а також збереження та відтворення родючості ґрунтів в Україні розроблено Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. У Стратегії зазначено, що метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України задля забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування й збереження та відновлення природних екосистем [4]. Імплементация означеної стратегії має «забезпечити підґрунтя для подальшого планування розвитку України, подолання дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах, а також забезпечити такий стан довкілля, що сприятиме якісному життю і благополуччю нинішніх та майбутніх поколінь» [3].

Ми вважаємо слушним, що у Стратегії увагу акцентовано на необхідності встановлення відповідності запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, а також на підвищенні екологічної обгрунтованості діяльності суб'єктів господарювання [4]. При цьому обгрунтовано, що за порушення природоохоронного законодавства необхідно встановити невідворотну відповідальність. Однак необхідно зазначити, що в Основних засадах державної екологічної політики України на період до 2030 року вказано, що екологічна модернізація промислових підприємств може відбуватися шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації разом з поліпшенням екологічних характеристик продукції [4].

На нашу думку, некоректним є обмеження цієї пропозиції тільки для промислових підприємств. Законодавчо встановлено, що платники єдиного податку всіх груп, зокрема четвертої (сільськогосподарські підприємства), зобов'язані сплачувати екологічний податок на загальних підставах. Окрім того, ставки податку для платників єдиного податку четвертої групи виросли втричі (базою оподаткування податком для платників єдиного податку четвертої групи в аграрному секторі економіки є нормативна грошова оцінка одного гектара сільськогосподарських угідь) [1, с. 25]. Отже, доречно в аграрному секторі економіки впровадити систему

відшкодування екологічного податку разом з відтворенням родючості ґрунтів і біоресурсів, а також забезпечити стале виробництво екологічно чистою аграрною продукцією.

Висновки. Ми вважаємо, що відшкодування екологічного податку (пільгові умови оподаткування) є однією з можливостей фінансового забезпечення відтворення земель сільськогосподарського призначення.

Акцентуємо увагу на тому, що для розроблення та ефективної реалізації в Україні зваженої екологічної

політики важливо враховувати досвід сучасної системної екологічної політики країн – членів Європейського Союзу. Спроможність адаптувати важелі та інструменти екологічної політики нашої держави до стандартів ЄС, зокрема щодо аграрного сектору економіки, безпосередньо вплине на екологічний добробут, якісне життєве середовище, зрештою, сформує базис для виробництва конкурентоспроможної екологічно чистої аграрної продукції та забезпечення продовольчої безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Давиденко Н. Вплив податкової реформи на сільськогосподарські підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 1. С. 250–253.
2. Давиденко Н., Лемішко О. Вирішення еколого-економічних проблем землекористування в аграрному секторі економіки України. *Екологічна політика і право ЄС та їх імплементація у правову систему України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16 травня 2019 року. Київ, 2019. С. 123–125.
3. Пінчук О., Пінчук В., Сидоренко І. Реформування земельних відносин та управління землекористуванням в нових умовах ринкових перетворень. *Економіка і регіон*. 2015. № 2. С. 100–106.
4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19 (дата звернення: 29.07.2019).
5. Davydenko N. Financial support of agricultural land in Ukraine. *Economic Processes Management: International Scientific E-Journal*. 2017. № 2. URL: http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2017_2/2017_2.pdf (дата звернення: 19.07.2019).
6. Davydenko N., Wasilewska N. Paradigm of Financial provision of the agricultural land restoration in Ukraine. Problems of world agriculture. *Scientific Journal of Warsaw University of Life Science series Problems of World Agriculture*. 2017. Vol. 17. No. 4. P. 41–51.

References:

1. Davydenko N. (2016). Vplyv podatkovoi' reformy na sil's'kogospodars'ki pidpryjemstva [Impact of tax reform on agricultural enterprises]. *Bulletin of Khmeltsky National University. Economic Sciences Series*. No. 1. P. 250–253.
2. Davydenko N., Lemishko O. Vyrishennja ekologo-ekonomichnyh problem zemlekorystuvannja v agrarnomu sektori ekonomiky Ukrai'ny [Solution of ecological and economic problems of land use in agrarian sector of economy of Ukraine]. *Proceedings of the Ekologichna polityka i pravo JeS ta i'h implementacija u pravovu systemu Ukrai'ny (Ukraine, Kyiv, May 16, 2019)*, Kyi'v : Vydavnytstvo NUBiP Ukrai'ny, pp. 123–125.
3. Pinchuk O., Pinchuk V., Sidorenko I. (2015). Reformuvannja zemel'nyh vidnosyn ta upravlinnja zemlekorystuvannjam v novykh umovah rynkovykh peretvoren' [Reforming land relations and managing land use in the new conditions of market transformations]. *Economy and region*. No. 2, pp. 100–106.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine “On the main principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (accessed: 15 July 2019).
5. Davydenko N. (2017). Financial support of agricultural land in Ukraine. *Economic Processes Management: International Scientific E-Journal*. No 2. Available at: http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2017_2/2017_2.pdf (accessed: 19 July 2019).
6. Davydenko N., Wasilewska N. (2017). Paradigm of Financial provision of the agricultural land restoration in Ukraine. Problems of world agriculture. *Scientific Journal of Warsaw University of Life Science series Problems of World Agriculture*. Vol. 17. No. 4. P. 41–51.